

האיש מאחורי גבולות 1967

ביקורת ספר

ד"ר ענת שטרן¹

המתווך

ראלף באנץ' והסכסוך הערבי-ישראלי 1947-1949²

בדברי הפרידה שלו ממשרת שליח נשיא ארה"ב למזרח התיכון כתב עו"ד ג'ייסון גרינבלט: "כולי תקווה שהחזון שיצרנו יאפשר לישראלים ולפלסטינים את הנדרש כדי להתחיל לצעוד בדרך הקשה של המשא ומתן להסכם שלום ושהשלום יתרחב אל מעבר למדינות השכנות ירדן ומצרים לעבר המרחב כולו"³. לעת עתה, גרינבלט הינו האחרון בשורה ארוכה של מתווכים שניסו לממש את החזון ולקדם את השלום במזרח התיכון. קדמו לו רבים וטובים: הנרי קיסינג'ר, טוני בלייר, גונאר יארינג, ג'וזף ג'ונסון ואריק ג'ונסטון, הם רק כמה מהם. לאורך שנים פעלו שליחים במסעות דיפלומטיים בין הבירות, בפיתוח מגעים ישירים

ועקיפים, בהצהרות, במסמכים ולעיתים אף בהסכמים בין ישראל לשכנותיה. אך מן הזיכרון הישראלי נשטט מי שהיה המתווך המוצלח ביותר שקם לסכסוך המזרח התיכוני בן שבעים השנים, האיש שהוביל ביד בוטחת את השיחות להסכמי שביתת הנשק בין ישראל לשכנותיה בתום מלחמת העצמאות, ואשר, למעשה, שרטט במו

¹ ד"ר ענת שטרן היא מדריכה אקדמית במכללה לביטחון לאומי.

² אלעד בן-דרור, המתווך: ראלף באנץ' והסכסוך הערבי-ישראלי 1947-1949, מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2012.

³ <https://edition.cnn.com/2019/09/20/opinions/trump-mideast-envoy-bittersweet-goodbye-jason-greenblatt/index.html>

ידיו את מה שלימים יכונה הקו הירוק או גבולות 1967 - מתווך האו"ם ד"ר ראלף באנץ'.

ד"ר באנץ', יליד 1903, גדל בארה"ב בתקופה שבה עדיין הייתה נהוגה אפליה גזעית, ואף על פי כן השלים דוקטורט בהרווארד והיה לאפריקאי-אמריקאי הראשון שקיבל תואר ד"ר במדעי המדינה בארה"ב. במלחמת העולם השנייה גויס למשרד לשירותים אסטרטגיים כיועץ לענייני אפריקה וב-1944 עבר למחלקת המדינה. הפוטנציאל של ארגון האומות המאוחדות לחיסול הקולוניאליזם באפריקה קסם לבאנץ' והוא הצטרף לארגון באפריל 1946. לאחר שנה כראש מחלקת הנאמנויות (לשעבר מחלקת המנדטים של חבר הלאומים) מונה לתפקיד הראשון שהביא אותו לעסוק בשאלת ארץ ישראל - סוגייה שלימים מילא בה תפקיד משמעותי כמתווך האו"ם בשיחות שביתת הנשק של ישראל עם שכנותיה, והיא אף זיכתה אותו בפרס נובל לשלום בשנת 1950.

ספרו של ד"ר אלעד בן דרור, **המתווך: ראלף באנץ' והסכסוך הערבי-ישראלי 1947-1949**, מספר את סיפורו של באנץ' ובאמצעותו את קורותיה של המערכה הדיפלומטית הראשונה שהתנהלה בין ישראל לשכנותיה וכן את האופן שבו התמודד ארגון האומות המאוחדות לראשונה בתולדותיו עם משימת שמירת שלום. בספר חמישה פרקים המלווים את באנץ' בתפקידיו השונים באו"ם; החל בחברותו בוועדה המכינה שסייעה לאו"ם בטיפול הראשוני לקראת החלטת החלוקה, עבור בשירותו לצד מתווך האו"ם הרוזן פולקה ברנדוט וכלה בתפקידו כאדריכל הראשי של הסכמי שביתת הנשק בין ישראל לשכנותיה. הספר נגיש ומזמין לקריאה ומומלץ בעבור מי שמבקש להבין את האופן שבו פעלו גורמים בין-לאומיים באזורנו בתקופה שבה התעצבו גבולותיה של ישראל.

הודעתה של בריטניה בפברואר 1947 כי היא מעבירה את העיסוק בשאלת ארץ ישראל לאו"ם "ללא המלצות"⁴ הייתה האתגר המשמעותי הראשון שהונח בפני הארגון שהוקם במטרה לשמור על השלום העולמי אחרי מלחמת העולם השנייה. על מנת לטפל בסוגייה הוקמה באו"ם ועדה מיוחדת ואליה מונה באנץ' כחבר. בתוך זמן קצר העמיד הצוות לרשות האו"ם חמישה כרכים שסקרו את הנתונים ואת הפתרונות שנבחנו לשאלת ארץ ישראל. בהמשך מונה באנץ' כמזכיר לוועדת אונסקו"פ. בעת ביקורו בארץ ישראל כתב ביומנו: "דבר אחד בטוח, הבעיה הזו לא יכולה להיפתר על בסיס של צדק מופשט או על [סמך טיעון] היסטורי. המציאות היא שנמצאים כאן גם ערבים וגם יהודים והם מתכוונים להישאר".⁵ גישה מפוכחת זו ליוותה את באנץ' לאורך כל תפקידיו ובהמשך סייעה לו להיתפס כמתווך הוגן על ידי כל הצדדים. כמזכיר ועדת אונסקו"פ היה זה באנץ' שניסח את שתי ההצעות שעליהן דנה הוועדה ולמעשה הוא היה האחראי לנוסח הצעת החלוקה שעליה הצביע האו"ם ב-29 בנובמבר 1947.

⁴ הבריטים ביקשו להצטייר כשחקן ניטרלי ועל כן לא המליצו על פתרון לטובת אחד מן הצדדים.

⁵ יומן באנץ' מיום 4.7.1947 אצל בן דרור, **המתווך**, עמ' 24.

לאחר החלטת עצרת האומות המאוחדות על החלוקה התבקש באנץ' לשמש כראש מזכירות ועדת ארץ ישראל, תפקיד ביצועי שתכליתו להוציא לפועל את ההחלטה הרשמית של העצרת. הבריטים הקשו על עבודת ועדת הביצוע, הם נמנעו מלשתף את האו"ם בתוכניות הפיננציות הצבאיות שלהם והודיעו שחברי הוועדה יורשו להיכנס לא"י רק זמן קצר לפני תום מועד המנדט ב-15 במאי. חברי הוועדה הבינו במהרה כי ההתנגדות הערבית להחלטת החלוקה לא תאפשר הקמת מדינה ערבית ולכן ריכזו את עבודת המטה שלהם בהקמת המדינה היהודית ובהבטחת שרידותה (באמצעות הקמה מהירה של מועצה זמנית ושל מיליציה חמושה) מתוך כוונה להעביר את הטיפול בהקמת המדינה הערבית לידי מועצת הביטחון. ההתנגשויות האלימות בין היהודים לערבים בא"י ולאחר מכן פלישת מדינות ערב, הובילו את האו"ם למינוי מתווך מטעמו.

ב-19 במאי מונה הרוזן השבדי פולקה ברנדוט למתווך מטעם האו"ם, ומזכיר האו"ם ביקש מבאנץ' ללוותו לארץ. החלטת המינוי הגדירה את תפקיד המתווך כמי "שיפעל לאבטחת האתרים הקדושים, רווחת האוכלוסייה בארץ ישראל ולקידום הסדר בדרכי שלום של המצב העתידי בארץ ישראל".⁶ משימתם הראשונה של ברנדוט ובאנץ' הייתה להשיג הפוגה בקרבות שהתחוללו מצפון עד דרום בכל שטחי ארץ ישראל. לשם כך הם פתחו במסע דילוגים בין תל-אביב, קהיר, עמאן וביירות. לאחר מאמצים רבים הושגה הסכמת הצדדים להפוגה הראשונה שנכנסה לתוקפה ב-11 ביוני 1948.

למעשה, כחלק מתפקידו, היה באנץ' האיש שיצק תוכן אל תוך הרעיון המופשט של 'שמירת שלום', לראשונה בתולדותיו של האו"ם. כמזכיר הראשי של אונטס"ו (UNTSO: United Nations Truce Supervision Operation) קבע באנץ' את עקרונות שמירת השלום הנשמרים עד היום, בעבור כל אנשי האו"ם המתמייצבים למשימות שונות כמשקיפים: הסכמת הצדדים, אובייקטיביות מוחלטת ואי חינושם של המשקיפים.⁷ הנחת היסוד שהתווה באנץ' הייתה שהמשקיפים הם מעל הסכסוך וכי חינושם עלול להוביל לסכנה לשלומם האישי. כמו-כן קבע באנץ' את הכללים ואת אופן הפעולה הטכני של המשקיפים החל במדים שילבשו ועד לאופן הפיקוח על נמלי הים והאוויר לשמירת האמברגו.

לאחר כניסת ההפוגה הראשונה לתוקף פנה ברנדוט לניסיונות תיווך והחל בסבב

⁶ בני מוריס, 1948: **תולדות המלחמה הערבית הישראלית הראשונה** (תל-אביב, 2010), עמ' 291; הרוזן השוודי ברנדוט שימש סגן נשיא הצלב האדום השוודי במהלך מלחמת העולם השנייה. במסגרת תפקידו זה תיווך בעסקת חילופי שבויים בין גרמניה לבריטניה וב-1946 מונה לנשיא הארגון. צבי צמרת, 'פרשת התיווך של הרוזן פולקה ברנדוט', מרדכי נאור (עורך), **שנה ראשונה לעצמאות 1948-1949** (ירושלים, תשמ"ח), עמ' 143-144.

⁷ על אודות עקרונות שמירת השלום של האו"ם ראו באתר האו"ם <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping-our-history> לפעילות אונטס"ו בארץ ישראל ראו <https://peacekeeping.un.org/en/>

פגישות כדי לנסות ולמצוא פתרון להסדר בין הצדדים.⁸ הצעת ברנדוט הראשונה, שנוסחה ברובה על ידי באנץ', הועברה לצדדים ב-27 ביוני 1948. ההצעה ניסתה לעקוף את החלטת החלוקה של האו"ם מ-29 בנובמבר 1947, שחייבה הקמת שתי מדינות שיש ביניהן אחדות כלכלית. ההצעה כללה איחוד קונפדרטיבי בין ישראל לירדן, שיורכב מישות יהודית וישות ערבית שינהלו את ענייני החוץ והפנים שלהן בנפרד. הקו המנחה את צוות המתווך היה ניסיון להציג מתווה מדיני שיזכה להסכמת הערבים ובראשם המלך עבדאללה. על פי התוכנית, בעוד שישראל תשמור על עצמאותה המדינה הערבית תסופח למדינת ירדן.⁹

הצעתו של ברנדוט נדחתה בתוקף על ידי כל הצדדים המעורבים, אם כי בראשית הדרך הביעה ישראל נכונות לדון בפרטי ההצעה כדי לא להצטייר כסרבנית. ישראל לא הייתה מוכנה לוותר על ירושלים ועל הנגב ומדינות ערב המשיכו לאחוז בגישה המקסימליסטית ששללה את ההכרה בזכויות היהודים בארץ. בניגוד לכוננות המתווך וצוותו, הצגת התוכנית לא הובילה למשא ומתן אלא דווקא לחידוש הקרבות שהתלקחו ראשית בחזית המצרית ב-8 ביולי, יממה לפני מועד סיומה הרשמי של ההפוגה. במובן זה פעילותם המדינית של ברנדוט ובאנץ' שביקשה לעבור לאישור הסדר מדיני חלופי להחלטת החלוקה ולא רק להארכת ההפוגה וליישום ההחלטה – הייתה כישלון. הדיפלומטים לא העריכו נכון את חשיבות ירושלים והנגב בעבור היהודים ולא את היריבות הפנימית בין מדינות ערב שבראשן רצונו של המלך המצרי למנוע מהמלך הירדני לשלוט בשטחי המדינה הערבית בא"י.

בקיץ 1948, לאחר קרבות עשרת הימים והחלת ההפוגה השנייה ב-19 ביולי, השתנו הגבולות באזור לבלי היכר: צה"ל כבש את לוד ורמלה, הדף את התקדמות הצבא המצרי והשתלט על חלקים נרחבים מהגליל. מאמציו של ברנדוט להשיג הסדר מדיני נמשכו אך הפעם תיאם עמדות עם הבריטים ועם האמריקאים בתקווה שאם יסמכו ידם על ההסדר הדבר יתרום להצלחתו היכן שהאו"ם נכשל.¹⁰ בעיה נוספת שהתווספה כעת לשולחן העמוס של המתווך הייתה בעיית הפליטים. המנהיגים הערביים הדגישו את מצבם הקשה בכל הזדמנות ואילו ישראל התעקשה שעד שלא תסתיים המלחמה היא לא תאפשר לפליטים לחזור. ב-16 בספטמבר חתם ברנדוט

⁸ המתווך פעל מכוח החלטה (1948) 50 של מועצת הביטחון של האו"ם, 29.5.1948. ההחלטה קראה לכל הצדדים לציית לכללי ההפוגה ולשתף פעולה עם המתווך. ראו ההחלטה באתר האינטרנט של UNTSO: ([http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/50\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/50(1948)))

⁹ מבחינה טריטוריאלית הציעה התוכנית שינוי בהקצאת שטחי הארץ: הנגב שהיה אמור להיות חלק מן המדינה היהודית יועבר למדינה הערבית ואילו הגליל המערבי שהיה אמור להיות חלק מן המדינה הערבית יוכלל בישות היהודית. ירושלים תשתייך לישות הערבית וחלקיה היהודיים יזכו לאוטונומיה מוניציפלית, נמל התעופה לוד ונמל חיפה יוגדרו נמלים חופשיים.

¹⁰ בכך חרגו ברנדוט ובאנץ' במידה מסוימת מעיקרון הניטרליות של האו"ם כיוון שאפשרו לבריטניה ולארה"ב להשפיע על ניסוח ההצעה על מנת לממש את האינטרסים שלהן במרחב. ראו, **המתווך**, עמ' 122.

על תוכניתו השנייה, שהתחשבה במידה מסוימת בשינויים שהתרחשו בשטח. על פי התוכנית יחולק שטח המריבה בין המדינה היהודית לירדן, ללא האיחוד שהוזכר בתוכנית הראשונה. המדינה היהודית תכלול את רצועת החוף ואת כל הגליל. ירדן תקבל את הגדה המערבית, כולל לוד ורמלה, וכן את הנגב מקו פלוג'ה (היום קרית גת) דרומה. ירושלים תוגדר בין-לאומית, תועמד לפיקוח האו"ם ותהיה בה אוטונומיה מוניציפלית נפרדת לבני הקהילות השונות. גם לפי תוכנית זו הוגדרו נמלי לוד וחיפה נמלים חופשיים, ונוספה סוגיית הפליטים הפלסטינים: לפליטים תותר זכות שיבה או זכות פיצוי בעבור נכסיהם שאבדו. למחרת היום, ב-17 בספטמבר, עוד בטרם הובאה התוכנית לאישור, נרצח ברנדוט בירושלים בידי מתנקשים יוצאי ארגון לח"י.¹¹ באנץ' היה אמור לשבת ליד ברנדוט אך בשל כמה צירופי מקרים התעכב בדרכו מרודוס והחמיץ את השיירה, עד סוף ימיו היה משוכנע שחיינו ניצלו בשל אותו איחור אם כי לימים התברר שההתנקשות כוונה למתווך בלבד ולא לצוותו.

שני המתווכים למזרח התיכון: הרזן ברנדוט ומי שהחליפו
לאחר הרצחו, ראלף באנץ'¹²

ב-20 בספטמבר מונה באנץ' למחליפו של ברנדוט, בו ביום גם פורסמה תוכנית ברנדוט השנייה. הערבים הודיעו מייד שהם מתנגדים לה ואילו ישראל פרסמה הודעה מתונה שבה היא מברכת על הכרה בהכרזת המדינה אך דוחה את הוצאת הנגב מתחומי המדינה. מאמציו של באנץ' להעביר באו"ם את תוכנית ברנדוט השנייה כשלו בשל חוסר שיתוף פעולה של הצדדים עם התוכנית. יחד עם הניסיונות לאישור

¹¹ על הרצח בידי אנשי ארגון "חזית המולדת" ועל האופן שבו הוביל לכתבת הפקודה למניעת טרור במדינת ישראל ראו ענת שטרן, "מפלגה בצל משפט: מפלגת הלוחמים בבחירות לאסיפה המכוננת" בתוך מרדכי בר און ומאיר חזן (עורכים) **פוליטיקה במלחמה** (יד בן צבי, 2014).

¹² https://he.m.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:Count_Bernadotte_Ralph_Bunche.jpg

התוכנית השנייה של ברנדוט, העלה באנץ' את הרעיון למו"מ ישיר בין הצדדים על שביתת נשק קבועה. בנובמבר קראה מועצת האו"ם לצדדים לפתוח במשא ומתן על שביתת נשק קבועה במטרה שתהפוך בסופו של דבר לשלום של קבע. באנץ', הוגה הרעיון, היה זה שהופקד על התיווך.

שיחות שביתת הנשק כוונו למישור הצבאי בלבד, מטרתן הייתה להביא להפסקת הקרבות וליצירת יציבות בשטח שתוביל להסכמי שלום קבועים שיושגו על ידי ועדת פיוס שהקים האו"ם. חלקו האחרון של הספר מנתח את המהלכים שסבבו סביב השיחות. המשא ומתן הראשון התנהל מול מצרים (בין השאר לאור סירובה העיקש של דמשק לנהל מגעים). מצוקתם של החיילים המצרים שנלכדו בכיס פאלוג'ה בעקבות מבצע יואב הייתה הנושא הראשון שהועלה על סדר היום. השיחות עסקו לכאורה בהיבטים צבאיים אך ישראל שלחה יחד עם הצוות הצבאי בראשותו של האלוף יגאל ידין, צוות ממשד החוץ בראשותו של מנכ"ל המשרד ולטר איתן. בפתח הפגישות שערך באנץ' עם המשלחות במטה המתווך ששכן במלון השושנים ברודוס ציין "שביתת נשק היא חיסול המלחמה בתחום הצבאי לעומת שלום שהוא חיסול המלחמה בתחום הפוליטי".¹³ על מנת לשמור על הגינות ועל ניטראליות הקפיד להציג את שני הצדדים כשווים ולא כמנצח ומנוצח דבר שסייע לקבלת פשרות. לאו"ם לא היו מנגנונים ונהלים לניהול שיחות מסוג זה ובאנץ' היה זה שהחליט על נוהלי המפגשים ועל קבלת ההחלטות מתוך הבנה עמוקה של תולדות הסכסוך ומורכבות היריבות בין הצדדים. ראשית, הוא התעקש שצניגי הצדדים ישוחחו ישירות זה עם זה ויישבו באותו החדר. שנית הוא פיתח מנגנון לפגישות: בתחילה נפגשו הצדדים בנפרד עם באנץ' או עם צוותו, אחר כך נערך מפגש לא פורמאלי של שני הצדדים יחד ולבסוף מפגש פורמלי של צוות המתווך עם שתי המשלחות. כמו־כן עודד באנץ' הפעלה של ערוץ לא פורמלי של מפגשים בין הצדדים ללא נוכחות אנשי האו"ם שהקל על קבלת ההחלטות.

שיחות שביתת הנשק היו, כאמור, הפעם הראשונה שבה התנהלו מגעים מסוג זה בחסות האו"ם. החשש הישראלי לגורלו של הנגב, במיוחד לאור הפעילות הצבאית הבריטית באזור¹⁴ הוביל את ממשלת ישראל ליזום פעולה צבאית שתסייע להדק את אחיזתה בנגב ולהשפיע בכך על תוצאות המשא ומתן. תוך כדי השיחות השלים צה"ל את השתלטותו על הנגב במבצע חורב שנמשך עד ה־7 בינואר. באנץ' לא הופתע מן המבצע. בדצמבר 1948 ציין ביומנו "כי במערכת השיקולים של ממשלת ישראל האופציה הצבאית היא בעלת משמעות רבה מן האופציה הפוליטית".¹⁵ בסופו של דבר, ב־24 בפברואר 1949 חתמו המדינות על הסכם. בהקדמה להסכם, שאחר כך אומץ בהסכמים עם שאר המדינות, הסכימו ישראל ומצרים לקבל את צו מועצת

¹³ המתווך, עמ' 192.

¹⁴ בעקבות הלחימה בחזית הדרומית איימו הבריטים להפעיל את חוזה ההגנה שלהם עם מצרים ולפלוש לנגב, כולל העברת כוחות לעקבה.

¹⁵ המתווך, עמ' 177.

הביטחון האוסר שימוש בכוח צבאי ונכונות ליצור מציאות שבה הצדדים יוכלו לחיות בשגרה בתחושת ביטחון. שטחי המריבה באזור ניצנה (עוג'ה-ביר עסלוג') פורזו והכוח המצרי נסוג בהותירו את הנגב בידי ישראל.

ההסכם עם מצרים שבר את הטאבו שהטילו מדינות ערב על שיחות עם ישראל ופרץ את הדרך לשיחות עם שאר המדינות. התבנית הטכנית של ההסכם, אופן ניהול המגעים ואבני הדרך של הובלת התהליך עוצבו בידי באנץ' וצוותו. בתחילת מרץ החלו שיחות מקבילות עם לבנון בראש הנקרה ועם ירדן ברודוס. השיחות מול לבנון נתקלו בהתחלה בקשיים בשל התעקשות הצדדים לקשור את הזירה הלבנונית עם הזירה הסורית אך בסופו של דבר נחתם ההסכם ב־23 במרץ, וכלל את הסכמת ישראל לפנות את ארבעה עשר הכפרים שכבשה וכן תיקוני גבול קלים באיזור משגב עם ובמלכיה.

יצחק רבין, יגאל ידין, אריה סימון, יהושפט הרכבי במהלך הסכמי שביתת הנשק ברודוס (לע"ם)

המשא ומתן עם ירדן נתקל בקשיים אחרים. הגבול הפתלתל, נוכחות כוחות עיראקיים וירושלים המחולקת העמידו קשיים בפני הצדדים. התעקשותו של המלך עבדאללה לקבל לידיו את הנגב הדרומי האיצו גם הפעם את פעולתה של ישראל לקבוע עובדות בשטח. במבצע עובדה שהחל ב־5 במרץ והסתיים חמישה

ימים מאוחר יותר, התקדם צה"ל בשני צירים לעבר מפרץ ים סוף. המאמץ העיקרי (חטיבת הנגב) נע בחשאי בלב הר הנגב והמאמץ המשני (חטיבות גולני ואלכסנדרוני) נע דרך הערבה. הכוחות הונחו שלא לפתוח באש על הירדנים כדי לא לפגוע במאמץ המדיני. חיילי הלגיון נסוגו על פי פקודה בלילה שבין ה-9 ל-10 במרץ ומפרץ ים סוף נפל בידי צה"ל ללא קרב. אחד החידושים בספר מראה כי בניגוד להערכתו של באנץ', הירדנים כלל לא מחו על המאמץ הצבאי שהתנהל במקביל לשיחות הדיפלומטיות שהובילו להשתלטות הישראלית על דרום הנגב ומיקדו את דרישותיהם בירושלים. לאחר מאמצים רבים התקבלה ההסכמה העיראקית לייפות את כוחה של ירדן, דבר שאפשר את התקדמות הדיונים הישירים בין הצדדים וההסכם נחתם ב-4 באפריל 1949. ההסכם העניק לישראל את דרום הנגב ואת המשולש ואילו ירדן קיבלה את השליטה על הגדה המערבית. ירושלים חולקה על בסיס השיחות שהתנהלו בין משה דיין ועבדאללה תל בנובמבר 1948 דבר אשר מנע את בינאום העיר.

השיחות המורכבות ביותר התנהלו מול סוריה שהייתה היחידה שאחזה בהישג טריטוריאלי ממשי צבאי מול ישראל ושהביעה עמדה נוקשה של התנגדות עזה לכל פעולה שעלולה להתפרש כהכרה במדינת ישראל. השיחות נפתחו לבסוף לאחר לחצים ממושכים של באנץ' באוהל שהוצב בשטח ההפקר בין מחניים למשמר הירדן כשאת הצד הישראלי ייצג מרדכי מקלף. גם בגזרה הזאת הכינה ישראל בחשאי מבצע צבאי שיסייע בידה לייצב את השטח (מבצע אורן לכיבוש דרום הגולן) אך בסופו של דבר לא היה בו צורך. לאחר עליות ומורדות קיבלו הצדדים את ההצעה שניסח באנץ' לפיה "[בשלושה] אזורים שנויים במחלוקת יתבסס קו שביתת הנשק על קו ההפוגה ובשטח שבין קו ההפוגה לקו הבין-לאומי לא ימוקמו כוחות צבאיים למעט אפשרות לעמדות מוגדרות שישמשו כוחות הגנה בלבד"¹⁶ וחתמו על ההסכם ב-20 ביולי 1949. לימים יהפכו השטחים המפורזים לשטחי מריבה שיציתו את הגזרה שוב ושוב עד יוני 1967. נזילותו של המצב הביטחוני הובילה לכך שישראל פעלה במקביל גם בזירה הצבאית וגם בזירה המדינית והוציאה לפועל כמה מהלכים צבאיים תוך כדי המהלך המדיני בכדי להשיג הישגים שישפיעו על תוצאותיו. מבצעי יואב וחורב בגזרת מצרים, ומבצע חירם בגליל יצאו אל הפועל וכאמור, ישראל אף העמידה תכנון מבצעי לכיבוש דרום הגולן (מבצע אורן, שלא יצא אל הפועל) במהלך השיחות עם סוריה.

מחקרו של בן דרור המתמקד בפועלו של באנץ' מזכיר את המבצעים אך ממעט לנתח את אופן הפעולה ההיברידי שפיתחה ישראל במהלך השלבים האחרונים של מלחמת העצמאות. אופן פעולה גמיש זה התאפשר דווקא בשל ראשוניותו של התהליך ועצמאותו של מנגנון התיווך שאפשרו את הכלתן של הפעולות הצבאיות ובסופו של דבר להצלחת השיחות והחתימה על ההסכמים. ישראל המשיכה ליזום מבצעים צבאיים התקפיים למרות השיחות הדיפלומטיות שהתנהלו במקביל ובמובן זה תורגמו המהלכים הצבאיים להישגים דיפלומטיים.

¹⁶ בן דרור, המתווך, עמ' 266.

ההסכם בין ישראל לסוריה חתם למעשה את מלחמת העצמאות. מועצת הביטחון אישרה את הדו"ח שהציג באנץ' לאו"ם ב-11 באוגוסט והסירה את האמברגו שהוטל על האזור. המאמצים הופנו לפעולת ועדת הפיוס של האו"ם להשגת הסדרים מדיניים והסכמי שלום בין הצדדים. באנץ' לא היה מעורב בוועדה שהתכנסה בלואן שבה העיבו סכסוכי גבולות וסוגיית הפליטים על ההתקדמות לקראת השגת הסכמי שלום. הצלחתן של שיחות שביתת הנשק אפשרו גם למדינות ערב וגם לישראל לסיים את המלחמה ובמקביל לא להיראות מתפשרות על היעדים המדיניים שלהן, וכך, ההסכמים שהיו הסכמי ביניים לטווח קצר נותרו על כנם.

מהספר אנו למדים כי כבר מראשית המדינה תוכננו מהלכים צבאיים כמכפיל כוח בתהליכי משא ומתן דיפלומטיים ושלקציני הצבא היה ערך משמעותי בניהול המגעים הביטחוניים-מדיניים. הפעלת מאמץ צבאי תוך כדי ניהול משא ומתן דיפלומטי נדמה לעיתים כניסיון לחבל במאמץ המדיני וכשגיאה שעלולה לגרום לנפגעים מיותרים. בישראל, זכורה לרבים החלטת ממשלת אולמרט להפעיל את פקודת שינוי כיוון 11 בימים האחרונים של מלחמת לבנון השנייה בניסיון להשפיע על תוצאותיה, כהחלטה מסוג זה. אולם, עיון לעומק בכוונות הפוליטיות שעמדו ביסוד ההחלטה ובראשן הצורך להשיג תמונת ניצחון ומאבקים פוליטיים פנימיים בממשלה¹⁷ מעלה שהביקורת על החלטה זו אכן מוצדקת. בניגוד ליוזמי המבצעים ההתקפיים במהלך שיחות שביתת הנשק ב-1949, המהלך הצבאי ב-2006 ששאף לערוך איגוף עמוק שיעמיד את צה"ל על גדות הליטאני היה ניסיון כושל להשיג מעט מדי מאוחר מדי. מורכבות הקונפליקט ב-2006 לא עלתה על זו של 1948 אולם מבצעי צה"ל במלחמת העצמאות השיגו הישגים טריטוריאליים מוחשיים והיוזמה הצבאית שננקטה הובילה להישגים מדיניים משמעותיים. מאפיין נוסף שתרם להצלחת השיחות היה הגדרתן כשיחות על הרכיבים הצבאיים בלבד, דבר שאפשר להניח בצד מחלוקות מדיניות ולהתמקד בשביתת הנשק. נוסף על כך, מעורבותם של אנשי הצבא בשני הצדדים לצד הדיפלומטים אפשרה מתן מענה מהיר לסוגיות שעלו במהלך השיחות. לימים כתב באנץ' על בעיית ארץ ישראל: "זו אחת מהבעיות המסובכות והטעונות ביותר מבחינה רגשית בעת החדשה. מכלול של יריבות דתית וגזעית, סכסוך פוליטי וכלכלי, מעורבות חיצונית ובין-לאומית, ומאבק חמוש"¹⁸. בספטמבר 1950 זכה באנץ' בפרס נובל לשלום בגין עבודתו כמתווך בשיחות שביתת הנשק. ספרו של בן דרור מומלץ לקריאה לכל מי שמבקש להבין את צעדיו הראשונים של האו"ם באזורנו וכיצד הושגה פריצת דרך באחד הסכסוכים המורכבים של העת המודרנית, שעדיין עומד לפתחנו.

¹⁷ להעמקה ראו עמוס הראל ואבי יששכרוף, קורי עכביש: סיפורה של מלחמת לבנון השנייה (ת"א: ידיעות אחרונות, 2008) עמ' 387-411.

¹⁸ בן דרור, המתווך, עמ' 305.